

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТАВРІЙСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРОТЕХНОЛОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

Яцух О.О., Трусова Н.В., Когут І.А.

**ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ
СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ В УМОВАХ
ПІДВИЩЕННЯ САМОСТІЙНОСТІ РЕГІОНІВ**

Монографія

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТАВРІЙСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРОТЕХНОЛОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО
РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ В
УМОВАХ ПІДВИЩЕННЯ
САМОСТІЙНОСТІ РЕГІОНІВ

Монографія

За редакцією кандидата економічних наук, доцента О.О. Яцук

Мелітополь
Видавничий будинок
Мелітопольської міської друкарні
2019

УДК 631.16:332.13

Я 94

Авторський колектив – викладачі Таврійського державного агротехнологічного університету: к.е.н., доцент, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування **Яцух О.О.** (розділ 1,3,4,6); д.е.н., професор **Трусова Н.В.** (розділ 5); к.е.н., доцент **Когут І.А.** (розділ 8); к.е.н., доцент **Косторной С.В.**, к.е.н, доцент **Цап В.Д.**, к.е.н., ст. викладач **Аблязова Є.З.** (розділ 2); к.е.н., доцент **Радченко Н.Г.**, к.е.н., доцент **Якушева І.Є.** (розділ 3); к.е.н., доцент **Рубцова Н.М.**, к.е.н., доцент **Чкан І.О.** (розділ 4); к.е.н, доцент **Демченко І.В.**, к.е.н., доцент **Захарова П.Ю.** (розділ 6); к.е.н., ст. викладач **Осипенко С.О.** (розділ 7).

Рецензенти:

Судомир Л.В., д.е.н., доцент, завідувач відділу навчально-науково-інноваційної діяльності ВП НУБІП України «Бережанський агротехнічний інститут»

Боднар О.В., д.е.н., с.н.с., завідувач відділу ціноутворення та аграрного ринку ННЦ «Інститут аграрної економіки» НААН України

Козарезенко Л.В., д.е.н., професор кафедри фінансів Київського національного торговельно-економічного університету

Рекомендовано Вченою радою Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного (протокол № 8 від 26.02.2019 року)

Яцух О.О., Трусова Н.В., Когут І.А.

Я 94 **Фінансове забезпечення соціально-економічного розвитку сільських територій в умовах підвищення самостійності регіонів: монографія/ наук. ред. та кер. кол. авт. О.О. Яцух. - Мелітополь: Вилавничий будинок ММД, 2019 – 337 с.**

ISBN 978-966-197-665-7

В роботі визначено особливості фінансового забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств як основної ресурсотворюючої складової розвитку сільських територій. Розглянуто особливості формування фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств в контексті інтегрованої системи фінансово-кредитного забезпечення. Визначено науково-практичні та методичні основи дослідження рівня фінансової безпеки підприємницьких структур в аграрному секторі економіки. Систематизовано проблеми та напрями реформування оподаткування сільськогосподарських товаровиробників. Запропоновано науково-методичні та практичні рекомендації інвестиційного та страхового забезпечення розвитку підприємницької діяльності аграрного сектору економіки та сільських територій регіону. Розглянуто особливості реформування адміністративно-територіального устрою країни та підходи до формування спроможних об'єднаних територіальних громад в умовах фінансової децентралізації.

Монографія може бути корисною науковцям, спеціалістам-практикам, викладачам вузів, аспірантам, студентам вищих навчальних закладів.

ISBN 978-966-197-665-7

УДК 631.16:332.13

© Колектив авторів, 2019

З М І С Т

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ЯК ОСНОВНОЇ РЕСУРСОУТВОРЮЮЧОЇ СКЛАДОВОЇ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ.	
1.1. Аналіз фінансових результатів діяльності й фінансового стану сільськогосподарських підприємств та визначення деструктивних факторів якості їх фінансового забезпечення	8
1.2. Державна політика щодо фінансового забезпечення розвитку аграрного сектору економіки	29
1.3. Методологічний підхід до оцінки якості фінансового забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств	38
Список використаних джерел	56
РОЗДІЛ 2. ОПОДАТКУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ: ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ	
2.1. Законодавче та нормативне забезпечення щодо оподаткування сільськогосподарських товаровиробників, податковий інструментарій їх державної підтримки	63
2.2. Практичні аспекти та проблеми оподаткування сільськогосподарських товаровиробників	71
2.3. Зарубіжний досвід та напрями реформування оподаткування сільськогосподарських товаровиробників	84
Список використаних джерел	87
РОЗДІЛ 3. НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ ТА СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ РЕГІОНУ	
3.1. Оцінка рівня інвестиційного забезпечення підприємств аграрного сектору економіки	90
3.2. Аграрні розніски як інноваційна форма фінансування діяльності сільськогосподарських підприємств	95

	3.3. Обґрунтування альтернативних джерел залучення фінансових ресурсів в господарську діяльність сільськогосподарських підприємств.....	114
	Список використаних джерел.....	125
РОЗДІЛ 4.	СТРАХОВИЙ ЗАХИСТ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ ТА СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ: МЕТОДИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПІДХОДИ	
	4.1. Необхідність та сутність страхування сільськогосподарських ризиків.....	130
	4.2. Особливості страхування продукції рослинництва в Україні.....	138
	4.3. Страхування майбутнього врожаю зернових культур за програмою форвардних закупівель зерна.....	162
	4.4. Особливості страхування сільськогосподарських тварин в Україні.....	169
	4.5. Проблеми та перспективи розвитку агрострахування в Україні.....	178
	Список використаних джерел.....	182
РОЗДІЛ 5.	ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ В КОНТЕКСТІ ІНТЕГРОВАНОЇ СИСТЕМИ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	
	5.1. Методичні підходи щодо формування фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств.....	187
	5.2. Комплексний підхід оптимальної оцінки багатофакторного ризику фінансового потенціалу в інтегрованій системі фінансово-кредитного забезпечення.....	194
	5.3. Інтегральна оцінка сукупного рівня фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств.....	211
	Список використаних джерел.....	216
РОЗДІЛ 6.	НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ	
	6.1. Теоретичні підходи та методичне забезпечення дослідження рівня фінансової безпеки підприємницьких структур в аграрному секторі економіки.....	219
	6.2. Оцінка та аналіз фінансового плану та рівня фінансової безпеки підприємницьких структур в аграрному секторі економіки.....	231

6.3. Науково-методичні рекомендації щодо зміцнення фінансової безпеки підприємницьких структур в аграрному секторі економіки.....	248
---	-----

Список використаних джерел.....	260
--	------------

РОЗДІЛ 7.

РЕФОРМУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ КРАЇНИ В АСПЕКТІ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

7.1. Теоретичні засади реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні.....	265
---	-----

7.2. Оцінка результатів реалізації реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні.....	272
--	-----

7.3. Сучасні проблеми реалізації реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні та напрями їх подолання.....	280
--	-----

Список використаних джерел.....	286
--	------------

РОЗДІЛ 8.

ФОРМУВАННЯ СПРОМОЖНИХ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

8.1. Теоретичні аспекти формування спроможних об'єднаних територіальних громад в умовах фінансової децентралізації.....	291
---	-----

8.2. Аналіз фінансової спроможності об'єднаних територіальних громад України та Запорізької області.....	298
--	-----

8.3. Напрями оптимізації фінансових інструментів формування спроможних об'єднаних територіальних громад.....	315
--	-----

Список використаних джерел.....	325
--	------------

ДОДАТКИ.....	328
---------------------	------------

ВСТУП

Для держави як мережі відкритих взаємопов'язаних місцевих та регіональних економічних систем важливо забезпечити умови для соціально-економічного зростання регіонів з врахуванням їх особливостей. Процеси децентралізації, зокрема фіскальної, які зараз відбуваються в Україні, формують передумови становлення та розвитку економічно самодостатніх регіонів. Тому створення ефективної системи управління регіоном дасть змогу чітко визначити його економічний потенціал та, враховуючи регіональну специфіку, значно підвищити рівень соціально-економічного розвитку всієї держави.

Можливості покращення фінансового забезпечення розвитку певних адміністративно-територіальних одиниць залежно від типу економіки, рівня зайнятості населення, монетарної бази, інфляційних процесів, ступеня зв'язку місцевого господарства та оподаткування з загальнодержавними фінансово-господарськими процесами. Складність та невирішеність на теоретичному та прикладному рівнях проблематики фінансового забезпечення соціально-економічного розвитку зумовлюють актуальність даного дослідження, визначають його головну мету і завдання.

Метою колективної монографії є визначення сутності, ролі та місця фінансового забезпечення в системі соціально-економічного розвитку регіонів, а також в аналізі основних форм фінансового забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів, в оцінці їх переваг та недоліків.

Важливим інструментом досягнення самодостатності регіонів повинно стати прискорення розвитку сільськогосподарських підприємств, як стратегічного напрямку розвитку сільських територій, головна мета якого полягає у забезпеченні стабільних умов для подальшого функціонування малих та середніх підприємств, залучення широких верств населення до підприємницької діяльності, збільшення нових робочих місць. Для прискорення розвитку аграрних підприємств необхідно посилити фінансову підтримку цього важливого сектора регіональної економіки, впровадити більш ефективні системи фінансування, кредитування й страхування, і на цій основі забезпечити збільшення надходжень коштів до місцевих бюджетів, що позитивно вплине на динаміку економічного та соціального розвитку регіонів. Вирішенню регіональних проблем значною мірою повинно сприяти проведення нового етапу адміністративної реформи і всебічний розвиток місцевого самоврядування. Це дозволить забезпечити більш комплексний соціально-економічний розвиток територій і України в цілому.

Реалізація цілей соціально-економічного розвитку потребує розробки дієвого механізму формування та реалізації регіональної політики фінансового забезпечення розвитку держави. Така політика повинна враховувати стратегічні інтереси збалансованого функціонування регіону в соціально-економічному аспекті, що потребує глибоких теоретичних досліджень, узагальнення переваг та недоліків існуючих підходів з метою розробки та практичної реалізації регіональної політики фінансового забезпечення сталого функціонування кожної регіональної системи.

В агрегованому вигляді інструментарій реалізації фінансово-економічного механізму регіонального розвитку складається з наступних елементів: ставок оподаткування на користь регіональних бюджетів, структуризації бюджетних видатків, ринкових принципів розміщення регіональних замовлень та підряду, стимулювання малого та середнього бізнесу, організації ринкового середовища, розмірів інвестицій через різні канали.

Тому, монографія «Фінансове забезпечення соціально-економічного розвитку сільських територій в умовах підвищення самостійності регіонів» є актуальною і своєчасною.

Автори монографії дуже вдячні рецензентам: Судомир Л.В., д.е.н., доценту, завідувачу відділу навчально-науково-інноваційної діяльності ВП НУБІП України «Бережанський агротехнічний інститут», Боднар О.В., д.е.н., д.т.н., завідувачу відділу ціноутворення та аграрного ринку ННЦ «Інститут аграрної економіки» НААН України, Козарезенко Л.В., д.е.н., професору кафедри фінансів Київського національного торговельно-економічного університету за їх цінні поради щодо викладення матеріалів роботи.

РОЗДІЛ 1

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ЯК ОСНОВНОЇ РЕСУРСОУТВОРЮЮЧОЇ СКЛАДОВОЇ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

1.1. Аналіз фінансових результатів діяльності й фінансового стану сільськогосподарських підприємств та визначення деструктивних факторів якості їх фінансового забезпечення

В сучасних умовах аграрний сектор економіки України є одним із основних структуро утворюючих драйверів її розвитку, оскільки формує засади збереження суверенності держави – продовольчу та у певних межах економічну, соціальну й екологічну безпеку, сприяє розвитку пов'язаних галузей економіки, впливає на добробут населення та розвиток сільських територій. Кількість діючих підприємств, які функціонують в аграрному секторі економіки України, станом на 2017 р. дорівнювала 45558 одиниць, з яких 15,3% – господарські товариства, 7,1% – приватні підприємства, 1,0% – виробничі кооперативи, 74,9% – фермерські господарства, 0,4% – державні підприємства, 1,3% – суб'єкти інших форм господарювання 40735 підприємств (89,4%) використовували у своїй діяльності сільськогосподарські угіддя загальною площею 19,9 млн. га (46,7%) із 42,7 млн га наявних в Україні. Решта таких угідь обробляється господарствами населення, так званими «одноосібниками», або знаходяться в «тіньовому» обігу. На основі офіційних статистичних даних встановлено, що 72,9% цих підприємств мають у розпорядженні до 500 га або 13,4% усіх зазначених угідь, що свідчить про значну кількість дрібнотоварного виробництва. Найбільша частина сільськогосподарських угідь сконцентрована у двох основних групах підприємств, які мають у користуванні від 500 до 5000 га (55%) та понад 5000-10000 га (31,6%). Слід зазначити, що 18,3% зазначених земельних угідь знаходиться в розпорядженні підприємств, земельний банк яких перевищує 10000 га [53].

Автором сформовано методичне забезпечення аналізу та оцінки фінансового й інституціонального забезпечення діяльності СГП на макроекономічному рівні.

Поступово зростає вартість ВВП, створеного у сільському господарстві, з 80,3 млрд грн у 2007 р. до 303,9 млрд. грн. у 2017 р. (у 3,8 рази) та його частка в загальній сумі [53]. Динаміка частки сільськогосподарської галузі у створення ВВП розрахована автором на основі [53, 8, 9] та представлена на рис.1.1.

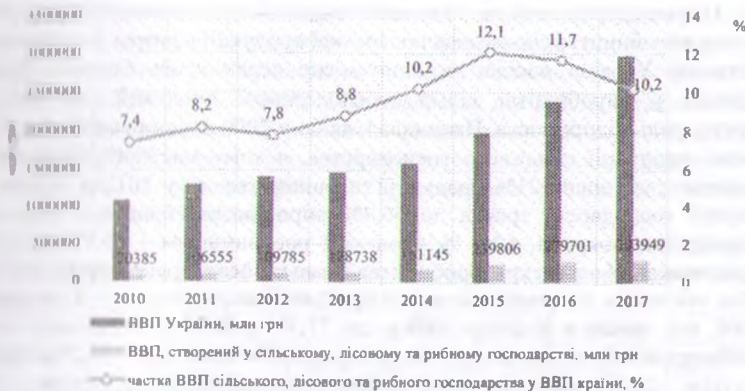

Рис. 1.1. Динамічний тренд питомої ваги сільськогосподарської галузі у ВВП України за 2010-2017 рр.

Як свідчать дані рис. 1.1, цей показник збільшився з 7,4% у 2010 р. до 10,2% у 2017 р., що свідчить про важливу роль галузі у формуванні темпів економічного зростання. У структурі ВВП галузь поступається лише галузям за кодом економічної діяльності «оптова і роздрібна торгівля», частка якої становить 13,7%, і «переробна промисловість» (12,1%) [8, 9].

Одним із ключових параметрів розвитку аграрного сектору України є його обсяг, який оцінюється через величину валової продукції, яка є грошовим вираженням вироблених протягом певного періоду продуктів землеробства і тваринництва незалежно від того, спожиті вони у самих господарствах, чи реалізовані. Загалом середньорічне виробництво валової продукції з 2000 р. до 2017 р. зросло на 70,4%, у тому числі рослинництва – у 2 рази, тваринництва – на 21,7%, про що свідчать дані представлені на рис. 3.2, розраховані автором на основі [66, с.38].

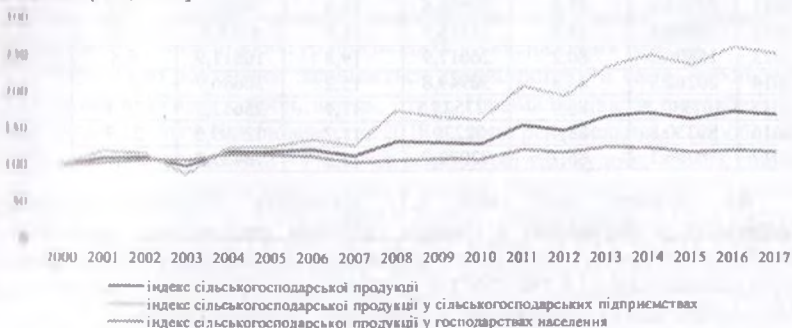

Рис. 1.2. Динаміка індексу сільськогосподарської продукції в Україні

наукове видання

Яцух О.О., Трусова Н.В., Когут І.А.

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ В УМОВАХ ПІДВИЩЕННЯ САМОСТІЙНОСТІ РЕГІОНІВ

Монографія

За редакцією кандидата економічних наук, доцента О.О. Яцух

Підписано до друку 05.03.2019. Формат 60x84/16.

Папір офсетний. Ум. друк. арк. 21,12.

Наклад 300 прим. Зам. № 467.

Видавець

ТОВ "Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні"

72312, м. Мелітополь, вул. М. Грушевського, 5

тел. 067-70-16-839

www.mmd.org.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виробників
і розповсюджувачів видавничої продукції
від 26.09.2003 р., серія ДК №1509

Надруковано ІПД Дурман В. В.